

І. А. Пелипейко, Н. В. Карповець

Гуцульщина

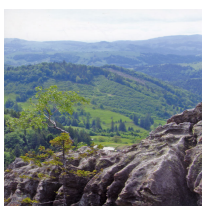
ГУЦУЛЬЩИНА – самобутній етнографічний район в Українських Карпатах зі своєрідним господарським укладом життя, побутом, традиційною матеріальною та духовною культурою. За сучас. адм. поділом Г. охоплює пд. частини Надвірнян., Косів. р-нів, Верховин. р-н Івано-Фр. обл., пд. частину Вижниц. і Путил. р-н Чернів. обл., Рахів. р-н Закарп. обл. Чіткої межі Г. з ін. етногр. територіями немає. Березів, Яблунів, Уторопи, Косів, Кути, Вижниця належать до смуги, перехідної до *Покуття*. Тер. Г. – бл. 6 тис. км², насел. – бл. 200 тис. осіб, із них українців – 96,7 %. Найбільші насел. пункти – м. Вижниця, Косів, Рахів, Яремча, смт Верховина, Делятин, Путила, Ясіня. Безсумнівно гуцульськими вважаються 140 сіл, 5 смт і 2 міста. Гуцули належать до карпат. антропол. типу. Найдавніші насел. пункти задокументов. від 14 ст. (Косів, Уторопи), археол. дані свідчать про наявність люд. поселень 10–20 тис. р. тому (Шешори, Космач). Особливості істор. та соц.-екон. розвитку і природ.-геогр. умов Г. сформували своєрідну традиц. структуру госп. діяльності її населення. Найважливіше місце в економіці Г. займало скотарство (відгонне вівчарство). Осн. заняття гуцулів – випас худоби, перероблення молока, оброблення шкір та виготовлення з них одягу, взуття, ременів, кін. збруї. Землеробство мало другорядне значення. Більше розвивалось городництво та садівництво. Допоміж. заняттями були мисливство, бджільництво, виготовлення смоли, дьогтю, бондарство, теслярство. Осн. промисли – виробництво лісоматеріалів та сплав лісу, солеваріння, оброблення шкір, різьблення на дереві, оброблення металу, ткацтво, килимарство. Поселення гуцулів простягались на десятки кілометрів. Окремі садиби були розкидані на пагорбах та схилах гір. Окрім постій. жител, будували на гір. луках та полонинах «зимарки». Наприкінці 19 – на поч. 20 ст. на Г. існували два типи забудови дворів: відкритий із незв'язаними або частково зв'язаними будівлями та замкнений двір – «гражда» (відкритий згори та замкнений по периметру, будувався в горах для захисту від дощів, снігопадів та диких звірів). Спочатку нар. житло на Г. було однокамер. хатою-кліттю («бурдей»), згодом прибудовувалися сіни, уздовж напіл. стіни – «притул» (хлів для худоби). Подальший розвиток житла – прибудова комори (комора, хата, сіни, хата) з притулами. Своєрід. одяг гуцулів-чоловіків складався з тунікоподіб. сорочки, штанів, широкого ремін. пояса (черес), морщених постолів, хутр. безрукавки (кептар), верх. сукон. одягу (манта), повстяного капелюха (кресаня) або шапки (клепаня). Жін. костюм – сорочка з уставками, дві запаски або спідниця, пояс, кептар,

очіпок, намітка, хустка, постолі або чоботи, сердак, кожух, гугля. Основу харчування гуцулів становили продукти землеробства: зернові (кукурудза, ячмінь, овес), овочі (картопля, буряк, капуста, морква) та бобові (горох, біб, квасоля). Важл. роль у харчуванні відіграло молоко та молочні продукти – коров'ячий та овечий сир, бринза, гусянка, сметана. Споживання м'яса обмежене. Архаїчні патріархал. риси стійко зберігалися в сімей. побуті гуцулів. У 2-й пол. 19 ст. тут переважала мала сім'я (батьки і неодружені діти), авторитет батька як глави і старійшини роду. Виховання дітей спрямовано на залучення до госп. занять, передачі їм культур.-побут. традицій.

У громад. житті гуцулів існували традиц. форми співжиття: спіл. відзначення сімей. і календар. свят, сусід. труд. взаємодопомога, організація колектив. вироб.-госп. заходів, напр., полонин. ходу, сплаву деревини, груп. виходи на ярмарки, заробітки. Звичаї та обряди гуцулів 19 – поч. 20 ст. зберегли сх.-слов'ян. обряд. основу, тоді як їхні локал. відмінності були зумовлені особливостями госп. укладу і архаїч. елементами. У календар. обрядовості спостерігаються ритуал. та звичаєві дієства, пов'яз. із нар. госп. календарем, намаганням забезпечити добробут сім'ї, приплід худоби, врожайність полів. Осн. заняття – скотарство – зумовлювало особливості календар. обрядовості: обхід двору, стайні, худоби напередодні Різдва, величезне значення дня св. Юрія, обрядовість якого мала скотар. характер: «полонин. хід» перед або після Зелених свят. З доістор. часів збереглися свята: Рахманський Великдень, Розийгри (Русалії). У календар. обрядовості гуцулів провідне значення мав вогонь: звичай запалювання ватри напередодні Різдва (особливо «жива ватра» – вогонь, добутий тертям), Великодня ватра, Юрїївська ватра, через яку проганяли худобу. Багато архаїч. рис зберігається і в сімей. обрядах гуцулів. У родил. обрядовості зберігся звичай «обтинання волосся» на хрестинах як символ залучення до роду; звичаї калачин (гостина, на якій ділять калач) та «фіровщини» (подарунок хрещених хрещенику до весілля). У весіл. обрядовості подекуди зберігався давній звичай під час сватання стріляти з рушниці; звичаї розривання калача на весіллі як символ виходу одного з членів роду, відтинання коси молодій. Похов. обрядовість гуцулів теж зберегла багато архаїч. рис: трембітання на знак смерті родича; ігри при небіжчику; ритуал. «проща» перед тим, як рушати на цвинтар та роздача «помани» – пам'яток про померлого (ремін, сорочка, пояс). У гуцул. говірках збережено архаїчні риси давньоукраїнської мови. Своєрідність усно-поет. та муз. творчості (колядки, «полонинки», весіл. пісні, голосіння; казки, легенди, коломийки), нар. мистецтва (художнє ткацтво, вишивка, різьблення, писанкарство, виготовлення прикрас із бісеру, художня обробка металу) засвідчує самобутню етнічну специфіку. Серед майстрів нар. творчості – [І. Балагурак](#), М. Бович, [Г. Василяцук](#), [Н. Вербівська](#), [М. Грепіняк](#), [М. Корнелюк](#), [В. Корпанюк](#), [І. Павлик](#), [В. Петрів](#), [Д. Пожоджук](#), [Р. Стринадюк](#), [Ю. Стрипко](#), [Д. Шкрібляк](#) та ін. У Косові створ. відділення НСХУ та НСМНМУ. На традиціях гуцул. нар. мистецтва виховуються студенти Косів. інституту приклад. і декор. мистецтва, Вижниц. коледжу приклад. мистецтва. Серед гуцулів багато

талановитих митців різних жанрів, зокрема Р. Кумлик (Верховина), [П. Горицвіт](#), М. Кабалюк-Тисянська. Важл. значення посідає Г. як турист.-рекреац. регіон: тут простягається Чорногір. хребет, заповідні тер. – природні парки Карпатський, Вижницький та «Гуцульщина», Карпат. біосфер. заповідник, численні джерела мінерал. вод. Сприятл. умови для вод. туризму на річках Прут, Тиса, Черемош. Турбази, турготелі у Верховині, Косові, Космачі, Шешорах, Яремчі, Ясінях, санаторії – у Ворохті, Квасах, Косові, Шешорах. Розвивається сільський зелений туризм. Музеї історії, природи, нар. мистецтва і побуту у Великому Бичкові, Вижниці, Коломиї, Косові, Криворівні, Рахові, Ясінях, приватні музеї у Верховині, Косові, Рожкові. Видається ж. [«Зелені Карпати»](#). Розгорнуто громад. рух за відродження, збереження й розвиток гуцул. традицій. 1990 створ. об'єдн. [«Гуцульщина»](#), діє Верховин. філія НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України, у Косові – н.-д. лаб. «Гуцульська етнопедagogіка та гуцульщинознавство». У Львові створ. Регіон. об'єдн. дослідників Г. Налагоджено співпрацю з гуцул. діаспорою у Великій Британії, Канаді, США, де діють гуцул. товариства та об'єднання, видаються ж. [«Гуцульщина»](#), [«Гуцулія»](#), працює Гуцул. дослід. інститут. Видаються краєзнавчі ж. «Гуцульщина», «Писанка», «Гуцульська школа». Вид-во «Писаний Камінь» (Косів) публікує краєзнавчу літературу та твори місц. письменників. Найвидатніші літ. твори про Г. написали Ю. Федькович, О. Кобилянська («У неділю рано зілля копала», 1909), Г. Хоткевич («Камінна душа», 1910), М. Коцюбинський («Тіні забутих предків», 1912), А. Крушельницький («Рубають ліс», 1914), С. Вінценз («На wysokiej rołoninie», 1936; укр. перекл. 1997), М. Ломацький («Країна чарів і краси», 1959) та ін. До гуцул. тематики звертаються сучасні письменники: Р. Андріяшик, Б. Бойко, М. Влад, В. Вознюк, В. Герасим'юк, Ф. Зубанич, Р. Іваничук, І. Калинець, В. Кухта, І. Малкович, М. Матіос, Т. Мельничук, Д. Павличко, С. Пушик, Б. Радиш, Р. Федорів, Я. Ярош та ін. Гуцул. мотиви звучать у творах композиторів А. Кос-Анатольського, М. Колесси, М. Скорика. Природа й люди Г. знайшли відображення у творах художників Й. Бокшая, С. Гординського, А. Ерделі, С. Караффи-Корбут, А. Кашшая, Е. Козака, О. Кульчицької, М. Мороза, О. Новаківського, Ю. Панькевича, І. Труша, Г. Якутовича та ін. Праці з історії Г. належать В. Грабовецькому. Етнографію, демографію, мистецтво Г. досліджують П. Арсенич, Ю. Гошко, Р. Захарчук-Чугай, Р. Кирчів, Ю. Лащук, М. Мандибур, І. Могитич, О. Никорак, П. Сіреджук, О. Соломченко та ін. 1997–99 перевидано фундам. 5-том. дослідж. В. Шухевича «Гуцульщина» (1899–1908).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Історія Гуцульщини: В 6 т. Чикаго; Л., 1975–2001;
2. Сеньків І. Гуцульська спадщина. Праці з життя і творчості гуцулів. К., 1995;
3. Мацієвська В. Музичні релікти Гуцульщини // УкрС. 1995. № 7–12;
4. Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття. К., 2002;
5. Гуцульське село в Карпатській Україні (30-і рр. ХХ ст.). Уж., 2003;
6. Кобальчинська Р. Сирна пластика Гуцульщини // Нар. мистецтво. 2005. № 3–4;
7. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат. Л., 2005.

Бібліографічний опис:

Гуцульщина / І. А. Пелипейко, Н. В. Карповець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25040>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).